

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ - 2014» атты
IX халықаралық ғылыми конференциясы

IX Международная научная конференция
студентов и молодых ученых
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ - 2014»

The IX International Scientific Conference for
students and young scholars
«SCIENCE AND EDUCATION-2014»

2014 жыл 11 сәуір
11 апреля 2014 года
April 11, 2014

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«Ғылым және білім - 2014»
атты IX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
IX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«Наука и образование - 2014»**

**PROCEEDINGS
of the IX International Scientific Conference
for students and young scholars
«Science and education - 2014»**

2014 жыл 11 сәуір

Астана

УДК 001(063)
ББК 72
Ғ 96

Ғ 96

«Ғылым және білім – 2014» атты студенттер мен жас ғалымдардың IX Халықаралық ғылыми конференциясы = IX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «Наука и образование - 2014» = The IX International Scientific Conference for students and young scholars «Science and education - 2014». – Астана: <http://www.eni.kz/ru/nauka/nauka-i-obrazovanie/>, 2014. – 5831 стр. (қазақша, орысша, ағылшынша).

ISBN 978-9965-31-610-4

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001(063)
ББК 72

ISBN 978-9965-31-610-4

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2014

«Жасөспірімдер арасындағы агрессивтілік мінез-құлық және оны шешудің жолдары» тақырыбына сай жүргізілген зерттеу жұмыстарын қорытындылай келе, агрессивті балалардың **ата-аналарына** келесідей ұсыныстарды ұсынғанды жөн көрдік:

- Өз мәселелеріңізді балаға айтпаңыз;
- Баланың мектепке деген ықыласына дұрыс көңіл аударып, баланың мектепке қызығушылығын арттыруға ат салысқаныңыз жөн;
- Егер ашулы болсаңыз, өшіңізді баладан алудан аулақ болыңыз;
- Баланың танымдық процесстерінің дамуына мүмкіндіктер жасау, балаларға арналған арнайы ертегі, қызықты кітаптар оқып бергеніңіз жөн;
- Теледидардан түрлі қорқынышты, бала дамуына кері әсер ететін фильмдерді көруіне шек қойыңыз;
- Балаңызға көбірек көңіл бөліп, сенім артыңыз;
- Егер бала сізбен араласуды қош көрмесе, күшпен көндірмеңіз, өйткені күш көрсету түзеу орнына, бала қарсылығын арттыра түседі;

Агрессивті мінез-құлықты жоюға байланысты **ұстаздар қауымына** келесідей ұсыныстарды ұсынамыз:

- Балалармен жеке жұмыста, сабақ барысында, ойын кезінде әр түрлі ойын түрлерін жүргізіңіз;
- Баланың мейірімділік, әділеттілік, шыншылдық, кішіпейілділік, әдептілік сияқты қасиеттерді қалыптастыруға бағытталған жұмыстар ұйымдастыру;
- Балалардың ата-аналарымен баласы жөнінде үнемі қарым-қатынаста болғаныңыз жөн;
- Агрессивтілікті жоюға бағытталған жоғарыда көрсетілген немесе тағы да басқа ойын элементтерін өткізгеніңіз абзал.

Агрессивті балалармен тәрбиелік жұмыстарын жүргізуде римдік философ Сенеканың: «Әрбір адам өмірінің тек кейбір жақтарын ойлап талдайды, бірақ ешкім жалпы өмір туралы ойланбайды» деген ой-пікіріне сүйене отырып, агрессияға коррекция жасаушы әрбір маман ұстаз, баланың тек кейбір мінезіндегі кемшіліктерін түзетіп қана қоймай, оларды, қоғамдық өмірдің талаптарымен ұштасқан дұрыс қарым-қатынас жолына бағыттау, әлеуметтенуіне көмектесуі қажет. Бұл педагогикалық іс-әрекеттер мазмұны, қоғам өмірінде бекіген адамгершілік қадір-қасиеттер мәнімен, талаптарымен тікелей байланыстыра, адамдар арасындағы қарым-қатынастар (достық, жолдастық, туыстық, сүйіспеншілік, махаббат т.б.) нормаларымен ұштастырыла жүзеге асырылғанда, жасөспірімдер арасында агрессивті мінез-құлықтың өріс алмауына және оларды мектеп қабырғасынан бастап әлеуметтендіруге мүмкіндік жасалады.

Қолданылған әдебиет

1. М. Раттер. Помощь трудным детям. – Москва : Прогресс, 1987, с. 275-292
2. Жапарова Г.С. Агрессивтілік және оны жеңу жолдары: маг.дисс.. 6M010300 / СМПИ. Семей, 2011, 71 б.
3. Қалдыбекова А. Бала агрессиясы, оны психокоррекциялау жолдары. // Мектептегі психология. 2012 №10. 23-25 б.
4. В. Христофорова, Е. Айымов. Тұлғаның мінез-құлқындағы агрессия себептері және жою жолдары. // Мектептегі психология. 2008. №3. 20-21 б
5. ҚР Статистика агенттігінің сайты: <http://stat.gov.kz>
6. Ш.Сатиева. Даму психологиясы. Астана, Фолиант, 2012. – 138-141 бб.

УДК 930.584 5(574.5)

**СТУДЕНТТЕРДІҢ УНИВЕРСИТЕТ ЖАҒДАЙЫНА БЕЙІМДЕЛУІН
ЗЕРТТЕУГЕ БАҒЫТТАЛҒАН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ**

ӘДІСТЕМЕЛЕРДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Телегенова Г. Т.

Gulna_ra_88@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ 1 курс магистранты, Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – Г.Айқынбаева

Қазақстан Республикасының “Білім туралы заңында”[1], “Қазақстан Республикасы азаматтарының жаңа әлеуметтік мінез- құлқын қалыптастыру”[2], “Қазақстан Республикасы мәдени-этникалық білім беру”[3] тұжырымдамаларында білім беру ісінде жаңа рухани-мәдени құндылықтарды игеруге, ұлттық сананың қалыптасып өсуіне жағдай жасау, кәсіби білім берудің сапасын көтеруге кең жол ашу талап етіледі.

Елімізде болып жатқан әртүрлі бағыттағы өзгерістер егеменді еліміз жаңа ХХІ-ғасырдың табалдырығын аттап, білім беру жүйесін дамытуда біршама табыстарға қол жеткізуде. Жоғары оқу орындарында студенттердің біліктілігін жетілдіру мен қатар, кәсіби іс-әрекеттің ғылыми негіздерін іс-тәжірибелеріне қолдануға, адами-құндылық қасиеттермен қатар іскерлік пен дағдыны жетілдіру арқылы жаңа көзқарас, жаңа ой қалыптасады.

Қазіргі кезеңде тәуелсіз еліміздің ертеңі - жастардың білімінің тереңдігімен өлшенеді. Білімді, жан-жақты қабілетті ұрпақ - ұлтымыздың баға жетпес қазынасы. Бүгінгі таңда психология, педагогика ғылымыдарының өзекті мәселелерінің бірі – жеке тұлғаны жетілдіруде, жан-жақты дамытуда, білім беруде, ғылымның соңғы жетістіктерін қолданып, шығармашылық жұмыстарды жасауға қабілетті, дүние көзқарасы кең, рухани бай азамат дайындау.

Студенттер деп жоғары және кәсіби, арнайы оқу орындарында оқып жүрген ұл-қыздардың әлеуметтік қоғамдастығын айтамыз. Бұл әлеуметтік кәсіби категорияның тарих бетінде пайда болуы ХІ-ХІІ ғасырларда алғашқы университеттердің ашылуымен байланысты. Студенттердің негізгі әрекеті -оқу, яғни мақсатты түрде жүйелі, тыңғылықты білім алуға, кәсіби еп-дағдыларды үйренуге ұмтылуы [4]

Қазіргі жағдайда студенттік кезіңнен бастап жоғары дәрежелі маманды дайындау 1-ші орында оқу пәндерінің мазмұнына, оқытудың тәсілдері мен әдістеріне кәсіби білім берудің бүкіл жүйесінің белсенді қосылуын талап етеді. Оқу бағдарламалары бір ғылымның ғылыми білімдерінің бейнесі ретінде абстрактылы сипатта болатын және шындық өмірден, яғни болашақ кәсіби іс-әрекеттен алшақ болатын пәнді оқыту деп түсіндіріледі.

Кешегі мектеп түлегінің бүгінгі жоғарғы оқу орнының білім алушысы, яғни сол оқу орнының тәлім-тәрбиесі мен оқу-мәдениетіне біртіндеп үйренуі бейімделу үдерісінің негізі болып табылады.

Аktуалды бейімделу алдын-ала табысты сақтық мүмкіндіктеріне үйренуді болмайды. Зерттеу әдісі бойынша студенттердің жоғары оқу орнына бейімделуін екі шкала арқылы көрсетсек болады:

1) Оқу үдерісіне бейімделу;

2) Топ құрамына бейімделу.

Ал психологтар жоғары оқу орнында студенттердің бейімделуін айрықша дербес жағдайын ажыратып көрсетеді. Олар:

- оқу қызметіне бейімделу(жаңа пішінде оқыту, еңбек пен демалыстың өзара режимі, өмірдің дербес бейнесі, тексерістер мен білімді меңгеру) шарттары;

- топтық бейімделу(қос топ ұжымына, оның жан-жақтылығын меңгеру және т.б.) шарттары;

- болашақ кәсіпкерлікке бейімделу(кәсіби білімді меңгеру, ұстамдылықтар мен дағдылардың сапалығы) шарттары.

Егер болашақ кәсіпке бейімделу жоғары оқу орындарының курстарында өткен болса, ары қарай жұмысқа орналасқан кезде жалғасады. Ал оқу орнында топқа бейімделу алдын-ала

болатын үдеріс себебі оқу орнында жеке басты ресурстардың актуалдық бейімделуіне кедергі келтіруі мүмкін.

Студент аз уақыт арасында оқу орнының талаптарын меңгерсе, топтағы студенттер мен оқытушылар арасында түсінбеушілік болмаса әрине студенттің оқуға деген белсенділігін арттырады. Белсенділік бейімделудің негізгі нышаны болып табылады.

Бейімделудің нәтижелі үдерісі «бейімделген» болып табылады. Көптеген ғалымдардың ойынша «бейімделу» және «бейімделген» ұғымын синоним ретінде қарастырады. Мысалы: А.А.Реан, А.Р.Кудашев, А.А.Баранов бейімделуді «ішкі өзгерістің нәтижелі үдерісі, сыртқы белсенділік жеке тұлғаның өзін-өзі жаңа заттың талабына икемдеуі» осылай ажыратып қарастырған. Бұл зертеуден мынаны байқауымызға болады «бейімделген» үдеріс екінші қатарлы нәтиженің бейнесінен яғни бейімделуден көре аламыз.

Сәйкесінше, бейімделген студенттердің тәлім-тәрбиесі жоғары оқу орнында келесі өзгеше қызметінен тұрады:

1) Оқуда және оқудан тыс студенттің қанағаттандыратын психологиялық және физикалық күй аралық жағдайы;

2) Студентті әлеуметтік топқа қабылдау және оған қойылған тәртіптер мен талаптар;

3) Оқу үдерісі мен жеке бағытының мақсаттарына жету үшін талаптарға сәйкес жақсы ой-пікірлерін жоғары оқу орындарында біліктілікті жетілдіру бағыттарына қолдану.

Жүргізілген талдау жоғарғы оқу орындарындағы студенттердің бейімделуі диагностикалық үдерісіне келтіретін кедергілерді әр түрлі әдіспен зерттейді. Біріншіден барлық, әлеуметтік-психологиялық бейімделу шкаласы К.Роджерс және Р.Даймонд әдісі. Ал қалған әдістемелер ілеспелі мінездемелік: өзінді бағалау әдісі (Т.В.Дембо, С.Л.Рубинштейн, А.М.Прихожан); 16-факторлы сұрақнама (Р.Кеттелл); Басса-Дарк, әлеуметтік біліктілік сұрақнамасы (Л.М.Митина); конструктивтік зерттеу (А.А.Реан, О.П.Елисеев); өзіндік қарым-қатынасты зерттеу (В.В.Столин, С.Р.Пантилев); желілік бақылау (Е.Г.Ксенофонтова); коммуникативтік әлеуметтік біліктілік диагностикасы (Н.П.Фетискин, В.В.Козлов, Г.М.Мануйлов); субъектінің "әлеуметтік-психологиялық мінездемелері (В.А.Лабунская) [5,6].

Өзінің жеке сауалнамасын зерттеушілер жоғарғы оқу орнында студенттің студенттің бейімделу үдерісінде қолданылады, бірақ олардың ішіндегі кей біреулерінің мінездемесі стандартталған сұранымға негізделмеген. Студенттің бейімделуін зерттеуде оның физикалық дамуы мен денсаулығы да ескеріледі. Осыған байланысты келесідей әдіс қолданылады: өзіндік өлшем(дене салмағы мен ұзындығы, сантиметр мен килограм, көкрек шеңберінің үш күйі: тыныштық, ең жоғарғы кіріс пен шығыстың сантиметрі) пайдаланылады; физикалық өлшем (өмірлік өлшемнің миллилитрлік сыйымдылығы, қолдың күші); әріп санының әдісі (С.В.Хрущев); біліктілік және дәлмөлшерлік әдісі жұмыс уақытын кесте бойынша пайдалану (В.Я.Анфимов).

Көріп отырғанымыздай Р.Даймонд және К.Роджерстің бейімделген әлеуметтік-психологиялық диагностика әдісі –жеке бастық бейімделудің зерттелінген көрсеткіші болып табылады.

Бұл әдіс қосымша 101 сұраққа, мүлдем оқу орнының қиыншылықтарына қатысы жоқ. Бірақ та жеке бастық қарым-қатынас мүлде оқу орнының қиыншылықтарына қатысы жоқтығын сараптамадан көруімізге болады. Осыған орай келесідей диагностикалық әдіс жасалған болатын.

Студенттердің даму ерекшеліктерін анықтау - тұлғалық қасиетері үшін, ерекше маңызды, бұл қасиеттер көптеген субъектінің мінез-құлқын шарттандырады. Әсіресе сессия кезеңінде студенттерде мазасыздану процесі басым болады.

Мазасыздану деңгейінің анықтамасы тұлғаның ерекше іс-әрекет табиғи және міндетті белсенділігі. Әр адамның өзіндік белсенділігі, ниеті, үрей деңгейі бұл қажетті мазасыздық деп саналады. Ситуативті және реактивті үрейді күй ретінде субъективтің бастан кешірген эмоцияларымен қысым, мазасыздық, бойкүйездік, самарқаулықпен сипатталынады. Бұл

күй стрестік ситуацияға эмоционалды реакция ретінде туындап уақыттың интенсивтілігі мен динамикасының әртүрлілігіне байланысты болуы мүмкін. Тұлға жоғары мазасыздық категорияларына тиісті, өзінің бағалауына, кең деңгейдегі өмір сүру әрекетіндегі диапазондардағы қауіптерді қабылдауға бейім, қысыммен көңіл аударып, мазасыздық күйімен айқындалады. Егер психологиялық тесте зерттелуші тұлғалық мазасыздықтың жоғары көрсеткіш көрсетсе, мұның негізінде әртүрлі ситуацияларда мазасыздық күйі бар компетенттілігін бағалайды. Көптеген белгілі әдістемелерде мазасыздықты өлшеу, тұлғалық мазасыздықты болмаса, мазасыздық күйін арнайы реакцияларда бағалайды. Мазасыздықтың айырмашылығын өлшейтін, тұлғалық қасиетін, күйін анықтайтын Ч. Д. Спилбергер ұсынған әдістеме. Орыс тіліне оның шкаласын бейімдеген Ю. Ханин. Спилбергтің өзіндік бағалау шкаласы 40 сұрақ пікір, 20 оның ситуативті мазасыздықты бағалауға, 20-тұлғалық мазасыздыққа арналған.

Студенттік жастық тұлғаның әлеуметтік бейімделуі, әлеуметтік және әлеуметтік-психологиялық жетілуі тұрғысынан, оның адамгершілік, адамдық қасиеттері тұрғысынан алғанда ең жауапты кезең екенін дәлелдеудің қажеті жоқ. Педагог психологтардың талай рет айтқан тұлғаның білім алуын жасанды шектеу, әлеуметтік инфантилизм қауіпі, ал кейде-студенттік өмірмен толығымен ажырау қауіпін дәлелдеудің қажеті жоқ. Қазіргі кездегі педагогикалық тәжірибені ұйымдастыруда студентке өзінің кәсіптік дербестігін, жауапкершілігін тәрбиелеуге, болашақ кәсіби қызметінде өз орнын саралауға, олардың даму болашағын айқындауға беретін мүмкіндіктері елеусіз.

Ұжымнан сыртқы, бірақ студенттік өмірдің жеке формасына тікелей қатысты қарама-қайшылықтар шешілмеген, ұжымдық талқылау, пікірталас, ұжымдық сараптама жасау, бірлесіп шешім қабылдау қабілеті дамымайды. Соңында не болашақтағы кәсіби қызметке дайындық, не белгілі бір әлеуметтік және адамгершілік тәжірибедегі адамдық жетілуі қалыптаспай қалады. Осы себепті де студенттердің ЖОО-ны жағдайына бейімделуін, мамандыққа сәйкестігін, бойындағы әртүрлі мазасыздығын анықтау мен алдын-алу жұмысын жүргізу қажет.

Психологиялық диагностика қиын және тұлғаның дамуына мүмкіндік беретін міндеттердің, оның рефлексия өрісін кеңейте және тақтылай отырып, тұлғаның өзекті мәселелерінің қалыптасуына өз кезегінде көмек көрсететін жекелік-кәсіби және әлеуметтік өмірлік пішінін айқындауға, студенттердің, студенттер мен оқытушылардың бірлескен іс-әрекетінің әртүрлі формаларын ұйымдастыруды жүзеге асыруға мүмкіндік берер еді. Бірлескен іс-әрекеттің бұл формаларына тренингтерді іскерлік ойындар мен оны ұйымдастырудың тиімді технологияларын қосуға болады.

Зерттеу біліктерін қалыптастырудың маңызды шарты ретінде зерттеу іс-әрекетінің мотивациясы болып табылады: қызығушылықтарын қалыптастыру, зерттеу жұмысы қажеттілігін, кәсіби өсу үшін зерттеу біліктер жүйесін меңгерудің маңыздылығын негіздеу. Мысалға, осы жұмыстың бастамасы ретінде 1-ші курстан бастап, «Мамандыққа кіріспе» деп аталатын курс ұйымдастырылады, оның барысында кәсіби іс-әрекеттің ерекшелігі мен шығармашылық сипатын ашуға болады. Практикалық сабақтарда өзін-өзі тану, өзіндік қызығушылықтары мен қабілеттерін талдау, олардың таңдаған кәсіпке сәйкестілігін анықтау үшін жағдайлар жасалынады. Конференцияға рефераттарды дайындау барысында студенттер жаңашыл-зерттеушілердің жетістіктерімен танысады, шартты түрде айтқанда, «өзіне салып көреді» шеберге лайықты кәсіби біліктер мен тұлғалық қасиеттерді дамытады. Оның барысында келесідей зерттеу біліктерін меңгеру қажеттілігін саналы түрде ұғынады, бар тәжірибені талдау, проблеманы тұжырымдау, өз жұмысының нәтижесін жүйелеу сияқты білігі.

Аталған біліктердің қалыптастыру мен зерттеу жұмысына қызығушылықты тудыру шарасына түрлі кәсіби жағдайларды талдау мен диагностикалауды өткізу, жоғары курс студенттерімен орындалатын тапсырмалардың зерттеушілік сипаты және т.б. басқа әдістері жатады. Сонымен қажетті білімдер жүйесі және қалыптасқан зерттеу біліктерімен бірге

зерттеу іс-әрекетіне оң көзқарастың болуы болашақ маманның тиімді кәсіби іс-әрекетке дайындығын қалыптастырады.

Жоғары оқу орындарындағы студенттердің кәсіби-тұлғалық мәдениетін қалыптастыру болады. Болашақ маманның кәсіби дайындаудың тиімділігі сонымен бірге жүйелілік-құндылық көзқарасы тұрғысынан қарамақайшылықтардың талдауын жоғары білім берудің қазіргі жүйесінің талдауын талап етеді. Маманның кәсіби-тұлғалық мәдениеті оның іс-әрекетінің бүкіл жүйесін қамту керек. Осыған орай жоғары оқу орындары студенттерінің білім беру мазмұнын қалыптастыруда жүйелілік-құндылықтық көзқарасы өзекті болады. Болашақ маманның мәдениетін қалыптастыру проблемаларын тиімді шешу, оның әлеуметтік қасиеттерін дамыту, оқу-тәрбие және ұйымдастырушылық жұмысты талдау, теориялық және нақты-әлеуметтік зерттеулердің, тұлғалық және мәдениет теориясы нәтижесін жалпылау негізінде анықтаймыз. Мысалы, Ә. Табылдының пікірінше: «Ұлттық мәдениеттің қайнар бастау – оның (ұлттың) рухани азығының асылдық қасиеттеріне байланысты. Халықтың рухани қуатын арттыратын қозғаушы күш – оның әдебиеті, өнері, әдеби мен эстетикалық болмысы. «Әдеп-мәдениет негізі», «әдет-ғұрып, салт – дәстүрлер – халық мәдениетінің көрсеткіштері» т.б. тақырыптар бойынша оқылатын лекцияларда ұлттық мәдениеттің негіздері, оның бұрынғысы мен қазіргісі және болашағы ғылыми дәлелдемелермен айқын көрсетіледі». Осы анықтамаға сүйене айтатынымыз, мәдениет білім берушілік құндылық ретінде студенттерді дамыту мен тәрбиелеуде тұрмыстың, ойлаудың, сауықтырудың мәдениетінде, қатынасында, қарым-қатынасында, дүниетанымдық мәдениетінде, эстетикалық іс-әрекетінде көрініс береді [7].

Болашақ маманды дайындау жүйесіндегі жүйелілік-құндылықтық көзқарасы маман біліктілігінің жоғары көрінісі және кәсіби құзырлылығы болып табылады. Осы кәсіби-тұлғалық мәдениеті деңгейінде толығынан маманның адами жеке даралығы көрініс беруі мүмкін. Болашақ маманның тұлғалық және кәсіби мәдениеті жүйесіндегі құрылымында басты компоненттері ретінде құрастырушылық, ұйымдастырушылық, коммуникативтік аймақтарын анықтадық. Студенттер іс-әрекетінің құрастырушылық аймағы ұйымдастырушылық іс-әрекетімен нәтиже шығарады, өйткені әрбір кәсіби әрекет соңғы нәтижесінде кешенді ұйымдастырушылық іс ретінде қаралады. Өз кезегінде құрастырушылық және ұйымдастырушылық іс-әрекеттері оқытушының студенттермен дұрыс өзара қатынастарын орната білуінен күрделене түседі.

Типологиялық диагностика студенттік өмірдің түрлі міндеттерін шешу қабілеті оның түрлі қарама-қайшылықтарды шешуде таңдаған стратегиялары оның студенттік ортада қатысу қабілеті туралы кері байланыс негізіндегі тұлға туралы жаңа біліммен толығып отыратын прогрессивті, яғни ашық типология әдісіне негізделген. Типологиялық диагностика студенттік жасқа, рефлексиялардамуы жасы ретінде – тек ғана өзінің жеке қасиеттері емес, сонымен бірге шындық өмірдегі кәсіптік жағдайларда қолданылған қасиеттерді тануға бірдей қарайды. Сондықтан ол басқа анағұрлым қиын түсіндіруді талап ететін диагностикалық әдістер қолданыла алмайтын өзін-өзі тану әдісі ретінде болуы мүмкін.

Студентті өзін-өзі танудың мұндай әдісіне қатыстыру ондағы өз мүмкіндіктерін сараптау қажеттігі мен қабілетінің қалыптасуына мүмкіндік береді; оны мұндай сараптамаға қажетті критерийлермен қаруландырады.

Жоғарыда айтылғандай, типология тұлғаның жоғары, өмірлік құнды білімін және тұлғаның санасы типтері туралы прогрессивтік типология әдісі негізінде алынған деректер оның әлеуметтік ойлауы, белсенділіктің негізгі түрлері –ынтылылық және жауапкершілік, талаптанудың семантикалық интегралы, өзін-өзі реттеу, қанағаттанушылық және соңында, тұлғаның уақытты ұйымдастыру қабілеті туралы зерттейді.

Психологияда ең аз зерттелгені: тұлғаның уақытты ұйымдастыру қабілеті немесе тұлғаның қызметі мен бүкіл өмір жолына қатысты өзекті қабілеті болып табылатын тұлғаның уақытты ұйымдастыру. Көп жылдық зерттеулерден алынған деректерде тұлғаның уақытты ұйымдастыруының типологиялық концепциясы құрылған. Онда ұсынылған: уақытты мезіну, бастан өткізу және тұлғалардың түрлі типінде әр түрлі формада көрінетін іс-

әрекет уақытын тәжірибелік ұйымдастыру кіретін тұлғаның уақытты ұйымдастырудың үш компонентті құрылымы. Мысалы, біріншілерінде уақытты өткізу бір типте іс-әрекетті тиімді реттеу және өзін-өзі реттеу жүзеге асырылады, екіншілерінде ол ойдағыдай ұйымдастырылмайды, үшіншілерінде іс-әрекеттің түсінілуі мен жүзеге асырылуы арасына тосқауыл қояды. Сана да дәл осындай: біріншілерінде бір типте бүтіндей өмір уақытын сезіну және түсіну функциясы; екіншілерінде – солардың ғана кәсіби іс-әрекеті алда тұрады; біреулерінде ол уақыт мәселелерін іс-әрекеті тиімді ұйымдастырмаумен, екіншілерінде – өмірде уақыттың жетіспеушілігімен және т.б. байланыстырады.

Жалпы қорытындылай келе студенттер бойына білім, кәсіп, іскерлік, іс-әрекет, игеру, дағдыны қалыптастыру жолдарын қарастыру мен қатар психологиялық бейімделу, мамандыққа сәйкестік мәселелері де зерттеу нысанынан сырт тысқары қалып қалмауы қажет. Студенттердің психологиялық даму ерекшеліктерін қалыптастыруда ЖОО-ны жағдайына бейімделуі мен тұлғаның жеке бұйымның жан-жақты дамуы өзекті мәселелердің бірі болып қала бермек. Жоғарыда біз атап көрсеткен әдістелемер қатарын психолог шеберлігіне қарай түрлендіріп, басқа да психологиялық әдістемелермен толықтыра алады.

Қолданылған әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Білім туралы заңы // Егемен Қазақстан, 1999, 1 маусым.
2. Қазақстан Республикасы азамат тарихының жаңа әлеуметтік-экономикалық мінез-құлқын қалыптастыру тұжырымдамасы. –Алматы; 1999, 40 б.
3. Қазақстан Республикасы этникалық-мәдени білім беру тұжырымдамасы. //Егемен Қазақстан, 7 тамыз, 1996
4. Ерментаева А.Р. Жоғары мектеп психологиясы. Алматы, 2012. 295-296б. Лисовский В.Т., Дмитриева А.В. Личность студента. –Л. 1974.
5. Жарықбаев Қ.Б. Психология. Алматы, 2000, 325 б.
6. Немов Р.С. Психология. М. 2007. -346с.
7. Тәжібаев Т. Жалпы психология. Алматы, 2003. -146-155б.

УДК 159.9.82

PSYCHOLOGY OF CREATIVITY IN MUKHAGALI MAKHATAYEV’S DIARY

Meruyert Tileubayeva

gi_arum@mail.ru

2nd year PhD student Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Scientific advisor - K.B.Zharikbayev

Creativity is a mental and social process involving the generation of new ideas or concepts, or new associations of the creative mind between existing ideas or concepts. An alternative conception of creativeness is that it is simply the act of making something new.

Creativity has been attributed variously to divine intervention, cognitive processes, the social environment, personality traits, and chance ("accident", "serendipity").

Aristotle was perhaps the first to ponder about the nature of creativity in relation to metaphor. He stresses that what counts is excelling in metaphor because metaphor is the only thing that cannot be taken over from someone else, because it is a proof of talent (Aristoteles 1964: 62).

There are also many gods, including the “gods of invention” – the Muses. The word corresponding to *creation* and *creator* in ancient Greek is that for “invention” (*poiein*). Although the word *poiein* refers to poets, many Greek thinkers, including the great philosopher, Plato, believed that all human activities and destinies are controlled by the will of gods (Plato: *Republic*: 597- 598).

Plato insisted that great works of poets are entirely inventions of divine Muses. According to Plato, the poet, “when seated on the tripod of the Muses, is not at that time in possession of his